

Klimaatplan 2019-2024

Inhoudstafel

INTRODUCTIE.....	3
AFVALSTOFFEN EN NETHEID	7
GROENE RUIMTEN EN BIODIVERSITEIT	11
WATER.....	17
DUURZAME VOEDING	21
VOORBEELDIGHED VAN DE GEMEENTE.....	25

INTRODUCTIE

Dit document is het nieuwe Klimaatplan van de gemeente. De inhoud van dit plan is enerzijds gebaseerd op het overzicht van het Plan voor duurzame ontwikkeling 2013-2017 en anderzijds op de Europese klimaat- en energiedoelstellingen voor 2030¹.

Alvorens de acties van dit Klimaatplan voor te stellen, is het belangrijk om een juiste definitie te bepalen van de begrippen klimaat en weer. **Klimaat** verwijst naar de meteorologische factoren (regen, temperatuur,...) van een bepaalde plaats over een **lange periode**. Het **weer** daarentegen geeft ons informatie over een **korte periode**².

Sinds haar ontstaan heeft de aarde tal van **klimaatveranderingen** ondergaan (opeenvolging van ijstijden en gematigde perioden) die zich over duizenden jaren uitstrekken. Op dit moment worden we geconfronteerd met een nieuwe klimaatverandering die grotendeels wordt veroorzaakt door menselijke activiteiten die **grote hoeveelheden broeikasgassen** in de atmosfeer uitstoten. In plaats van zich over een paar duizend jaar te verspreiden, vindt deze huidige klimaatverandering plaats over een paar decennia. Ons klimaat verandert zo **snel** dat levende soorten **geen tijd hebben om zich aan te passen** en daarom uiteindelijk verdwijnen³. Op dit moment worden een miljoen soorten met uitsterven bedreigd⁴. Deze achteruitgang van de biodiversiteit heeft een directe impact op de hulpbronnen die we nodig hebben om te leven (water, voedsel, luchtkwaliteit, ...).

De **gevolgen** van deze klimaatverandering zijn nu al waarneembaar: extremere weersomstandigheden (hevige regenval, droogte, intensere en frequentere stormen, ...), smeltende gletsjers en ijskappen, opwarming en verzuring van de oceanen, enz. Jaarlijks worden gemiddeld **200 miljoen mensen** door deze rampen getroffen en sterven er ongeveer 70.000 mensen aan⁵.

Zoals hierboven uitgelegd, is menselijke activiteit grotendeels verantwoordelijk voor deze klimaatverandering. Een van de vele menselijke effecten is de **consumptie van plastic**. In 2016 werd 310 miljoen ton plastic geproduceerd en 1/3 van deze productie ging naar de vrije natuur⁶. Ook wordt geschat dat momenteel 270 soorten (en nog meer individuen) verstrikt zijn geraakt in kunststoffen en dat 240 soorten ze hebben ingeslikt⁷. De mens wordt niet gespaard van het inslikken

¹Europese Commissie, 2030 climate & energy framework, https://ec.europa.eu/clima/policies/strategies/2030_en

² Klimaat.be, Het klimaat – Klimaat vs weer, <https://www.klimaat.be/nl-be/klimaatverandering/het-kort/het-klimaat/>

³ Nunez C., 2019, Causes and effects of climate change, National Geographic, <https://www.nationalgeographic.com/environment/global-warming/global-warming-overview/>

⁴ IPBES, 2019, Le dangereux déclin de la nature : Un taux d'extinction des espèces « sans précédent » et qui s'accélère, <https://www.ipbes.net/news/Media-Release-Global-Assessment-Fr>.

⁵ Klimaat.be, Klimaatverandering, <https://www.klimaat.be/nl-be/klimaatverandering/het-kort/klimaatverandering/>

⁶ Magdelaine C. 2018, Changement climatique : des données alarmantes, Notre-Planete.info, https://www.notre-planete.info/terre/climatologie_meteo/changement-climatique-donnees.php

⁷ GoodPlanet, 2019, Pollution plastique : à qui la faute ?, Magazine GoodPlanet Info, <https://www.goodplanet.info/actualite/2019/03/05/pollution-plastique-a-qui-la-faute/>.

van plastic: volgens een recente studie van het WWF slikken we allemaal wekelijks het equivalent van een bankkaart in (ongeveer 5 gram plastic)⁸.

Gelukkig is er echter een groeiend bewustzijn over de impact van menselijke activiteiten op het milieu en het klimaat. We hebben allemaal de mogelijkheid om actie te ondernemen om deze impact te verminderen, met name door onze consumptiepatronen te veranderen. Bijvoorbeeld:

- Voorrang geven aan **korte ketens** : door voedsel te kopen dat in onze buurt is geteeld en geoogst, wordt de uitstoot van broeikasgassen tijdens het transport aanzienlijk verminderd;
- Verbannen van wegwerpverpakkingen (al dan niet uit plastic) voor eenmalig gebruik (zakken, flessen) en voorkeur geven aan **herbruikbare verpakkingen** (inox drinkfles, stoffen zakken, enz.);
- De voorkeur geven aan de aankoop van producten (voedsel, kleding, enz.) die onder **ethische arbeidsomstandigheden** zijn vervaardigd of geoogst en waarvan de productiemethode milieuvriendelijk en gezond is (zonder pesticiden, zonder toevoeging van chemische bewaarmiddelen, enz.).

Kortom, veranderen van de manier waarop je consumeert betekent zorgen voor je gezondheid, die van toekomstige generaties en die van de aarde.

Zoals eerder vermeld hebben we allemaal de mogelijkheid en de plicht om te handelen. **Lokale overheden** moeten, net als gemeenten, het goede voorbeeld geven en maatregelen nemen om hun impact op het milieu te beperken en te verminderen. Dit werd met name reeds uitgewerkt in de algemene beleidsnota 2018-2024 van Sint-Joost. Er wordt onder meer de opstelling in vermeld van een zero-afvalplan, het behoud en de bevordering van de biodiversiteit,.... We vermelden hierbij dat de Gemeente de inwoners nu al ondersteunt, bijvoorbeeld op het vlak van isolatie van woningen. Sint-Joost telt oude gebouwen, er worden **renovatiepremies** (dak, gevel, verwarmingsketel,...) aangeboden om de bewoners te helpen hun energieverlies te beperken (zie p.25 "Voorbeeldigheid van de gemeente").

Dit eerste gemeentelijk Klimaatplan zal dus een basis en een **instrument** zijn om de Gemeente te helpen haar impact op het milieu te verminderen, teneinde de **sociale noodtoestand** te koppelen aan de **klimaatnoodtoestand**. Sint-Joost is immers de dichtst bevolkte en de armste gemeente van België. De acties ten gunste van het milieu vormen dus een aanvulling op de sociale acties die worden uitgevoerd om het leefkader van de Tennodenaars te verbeteren.

In dit kader kunnen tal van thema's worden benut. Om tegen 2024 haalbare doelstellingen te hebben, selecteerden we 5 thema's. Voor elk van deze thema's bepalen we :

- Enkele leidende principes
- De context en uitdagingen in Sint-Joost
- Enkele niet te missen gewestelijke, nationale en/of internationale dagen / evenementen
- Op lange termijn te bereiken algemene doelstellingen
- De specifieke doelstellingen die op korte en middellange termijn moeten worden bereikt
- Acties om elke specifieke doelstelling te bereiken
- De doelgroep
- De betrokken gemeentelijke diensten

Dit plan is in ontwikkeling en kan worden aangepast aan de behoeften die tijdens de uitvoering van de acties zullen ontstaan.

⁸ Stuyck K. 2019, De-mens-krijgt-5-gram-plastic-per-week-binnen-wat-overeenkomt-met-het-gewicht-van-een-creditcard, WWF, <https://wwf.be/nl/nieuws/de-mens-krijgt-5-gram-plastic-per-week-binnen-wat-overeenkomt-met-het-gewicht-van-een-creditcard-volgens-een-wwf-studie/>.

Dit plan bevat **11 specifieke doelstellingen** die tegen 2024 bereikt moeten zijn, onderverdeeld in 5 thema's :

	Doelstellingen	Thema	Pagina
1	Afvalpreventie en zero plastic	Afvalstoffen en netheid	7
2	Selectief sorteren op het grondgebied van de Gemeente		
3	Vergroening van de speelplaatsen	Groene ruimten en biodiversiteit	11
4	Inrichtingen en ecologisch beheer van de groene en openbare ruimten		
5	Sensibilisering rond natuur en biodiversiteit		
6	Recuperatie van water voor het besproeien en reinigen van de openbare ruimte	Water	17
7	Verhoging van het aantal gebouwen met een functioneel regenwaterreservoir		
8	Vermindering van de ecologische voetafdruk van het grondgebied van Sint-Joost		
9	Sensibiliseren van de handzaken en de bevolking rond duurzame voeding en steun bieden	Duurzame voeding	21
10	Bewustmaking rond eco-gebaren	Voorbeeldigheid van de Gemeente	25
11	Aankoop van duurzame producten		

AFVALSTOFFEN EN NETHEID

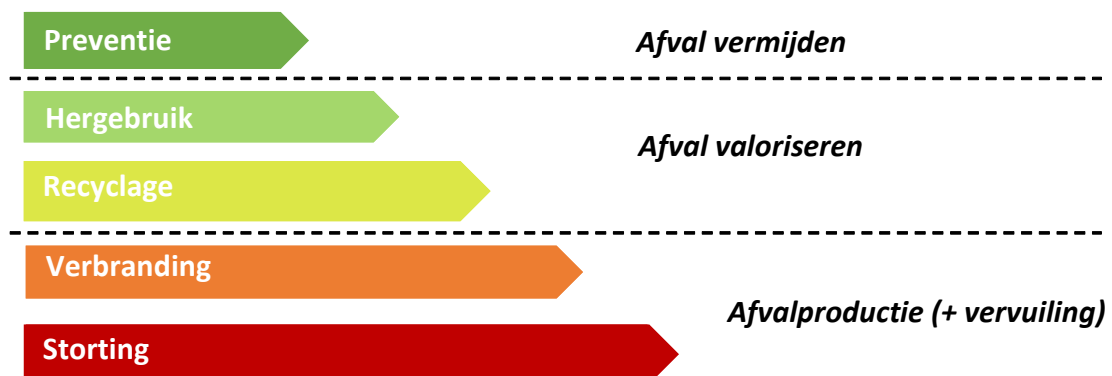
Principes

In Brussel produceert elke inwoner gemiddeld **420 kg** afval per jaar⁹. In onze vuilnisbak zitten verschillende soorten afval: plastic, papier, metaal, voedselafval,.... We zijn allemaal verantwoordelijk voor het afval dat we produceren. Daarom past België, net als veel andere landen in de wereld, sinds 1972 het **principe "de vervuiler betaalt"** toe, dat bepaalt dat de verantwoordelijke voor de vervuiling de kosten moet dragen.

Wereldwijd produceren we **2 miljard ton huishoudelijk afval per jaar**¹⁰! Meer dan een derde van dit afval wordt verbrand of gestort op illegale stortplaatsen. Dit vervuult de bodem (water en gewassen die ongeschikt zijn voor consumptie) en de atmosfeer, wat schadelijk is voor onze gezondheid en in het bijzonder die van de mensen die in de buurt van deze stortplaatsen en verbrandingsinstallaties wonen.

Gelukkig kunnen we allemaal op ons eigen niveau actie ondernemen om de hoeveelheid afval die we produceren te verminderen. Er bestaan enkele instrumenten om ons in dit proces te helpen:

- De Lansink-schaal: het rangschikt de oplossingen (van de beste naar de slechtste) die voor afvalverwerking moeten worden gebruikt.

- Het 4R-principe, vergelijkbaar met de ladder van Lansink, helpt ons in ons proces van afvalvermindering. In volgorde van belangrijkheid is het noodzakelijk om te :

Weiger wat u niet nodig heeft, bijvoorbeeld: advertenties in de brievenbus (dankzij de "STOP RECLAME"-sticker), wegwerp plastic zakken, ...

Verminder uw verbruik van goederen of energie: vermijd de aankoop van wegwerpartikelen, herstel waterlekken, doe de lichten uit bij het verlaten van een kamer,....

Hergebruik voorwerpen aan het einde van hun levensduur en herstel ze.

⁹ Franklin A., 2014, *Brusselaars, Belgische afvalkampioenen ?*, Focus nr.05, Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, <http://bisa.brussels/bestanden/publicaties/focus-van-het-bisa/FOCUS5-NL-IBSA.pdf>

¹⁰The World Bank, 2018, *What a waste 2.0*,

<https://www.worldbank.org/en/news/infographic/2018/09/20/what-a-waste-20-a-global-snapshot-of-solid-waste-management-to-2050>

Recycleer voorwerpen die niet gerepareerd kunnen worden. De materialen van deze objecten zullen (deels) worden gebruikt als grondstof voor het maken van nieuwe producten (bijvoorbeeld plastic flessen kunnen worden gerecycled tot textielvezels).

Context en uitdagingen in Sint-Joost

De gemeente moet dagelijks het hoofd bieden aan verschillende problemen van vervuiling op haar grondgebied, zoals bijvoorbeeld :

- Sluikstortingen (vuilniszakken die buiten de ophaaluren worden buitengezet, niet-conforme zakken, grofvuil...);
- Klein straatafval (blikjes, papier, sigarettenpeuken, ...);
- Hondenuitwerpselen op trottoirs en aan voeten van bomen;
- Boomvoeten die worden beschouwd als een vuilnisbak (zwerfvuil, vuilniszakken).

Er zijn echter al diverse acties ondernomen om deze vervuiling te bestrijden en het afval te valoriseren. Ten eerste zijn de **straatvegers** 7 dagen/7 van 6u30 tot 20u00 aanwezig. De gemeente beschikt tevens over **5 hondentoiletten** en een netwerk van **buurtcompost** die beheerd wordt door de bewoners (om hun organisch afval te deponeren).

Verschillende bewoners zetten zich in voor het **vergroenen van boomvoeten**, waardoor kan worden vermeden dat deze ruimten als vuilnisbak worden gebruikt.

Wat de **afvalsortering** betreft, beschikt Sint-Joost over glasbollen en is zij tevens de enige Brusselse gemeente die een eigen **containerpark** heeft en dus afval samenbrengt. Sint-Joost biedt eveneens een dienst voor de **ophaling van grofvuil aan huis**. Tot slot bevindt zich op het grondgebied van de Gemeente een **paragemeentelijk kringloopcentrum** (ReSTICler) dat gespecialiseerd is in **circulaire economie**. Het haalt op verzoek thuis op en verkoopt tweedehandse spullen tegen lage prijzen, gerecupereerd en hersteld door de ploeg van de STIC van de Lokale Werkwinkel van Sint-Joost.

Om de vervuiling in Sint-Joost te verminderen is het, naast de bestaande acties, van essentieel belang om de acties voor afvalpreventie en -valorisatie over het hele grondgebied van de gemeente te versterken.

Te noteren in uw agenda

- Netheidsdag van Sint-Joost – in het voorjaar
- Dag van de compost van Leefmilieu Brussel– in september
- Zero Waste Challenge (nationaal) – in november
- Europese week van de afvalvermindering – in november

Doelstellingen en acties

ALGEMENE DOELSTELLINGEN
Verdergaan met het schoon en aangenaam maken van de openbare ruimte (in samenwerking met de gemeentelijke inwoners en organisaties). Bereiken van een optimale preventie en beheer van afvalstoffen. Verminderen van de ecologische impact van het grondgebied van Sint-Joost.

SPECIFIEKE DOELSTELLINGEN

1. Afvalpreventie en zero plastic
2. Selectief sorteren op het grondgebied van de gemeente

DOELPUBLIEKEN	BETROKKEN GEMEENTELIJKE DIENSTEN
Inwoners Gemeentelijk onderhoudspersoneel (met inbegrip van personeel van scholen, crèches, gemeentelijke organisaties) Scholen en crèches (leerlingen, leerkrachten,...) Handelaars	Openbare netheid Eco-Advies Middenstand Communicatie Openbare werken

1. Afvalpreventie en zero plastic

Acties	Verantwoordelijke diensten	Termijn	Indicatoren
Inwoners, handelaars, scholen en gemeentepersoneel sensibiliseren rond Zero plastic en de alternatieven	Openbare netheid ; Eco-Advies ; Middenstand ; Communicatie	Voortdurende actie Begin : 2020	Verspreiding van informatie : soorten dragers, hoeveelheid, ... ; Aantal activiteiten/evenementen gerealiseerd rond het thema
Steun leveren aan handelaars om plastic af te schaffen	Middenstand ; Openbare netheid	2021	Aantal handelaars steun heeft ontvangen (bv. : stoffen zakken om aan de klanten te geven, ...)
De mogelijkheid bestuderen van statiegeld voor blikjes	Openbare netheid ; In samenwerking met het Gewest	2024	Contact opnemen met de gemeenten die gebruik maken van het statiegeldsysteem ; Realisatie van een haalbaarheidsstudie
Groenafval terugwinnen en valoriseren (compostering, mulching) op het grondgebied van Sint-Joost	Openbare werken	Voortdurende actie Begin : 2021	Recuperatie van dode bladeren in de parken ; recuperatie van snoeiafval en opslag in de groene ruimten
Omkaderen / ondersteunen van het compostnetwerk	Eco-Advies	Voortdurende actie Begin : 2020	Levering van materiaal (Bruin materiaal, gereedschap) ; Opleiding/sensibilisering ; Aantal deelnemers aan de compost

Zelfklevers STOP RECLAME verdelen aan de inwoners	Openbare netheid	Voortdurende actie Begin : 2020	Aantal verdeelde zelfklevers
---	------------------	---------------------------------------	------------------------------

2. Selectief sorteren op het grondgebied van de gemeente

Acties	Verantwoordelijke diensten	Termijn	Indicatoren
Plaatsen van selectieve vuilnisbakken op de drukst bezochte plaatsen (parken, pleinen, uitgangen van stations,...)	Openbare netheid	2022	Aantal bezochte plaatsen met selectieve vuilnisbakken
Plaatsen van selectieve vuilnisbakken op evenementen	Openbare netheid	2021	Aantal evenementen met selectieve vuilnisbakken/ totaal aantal evenementen in Sint-Joost (per jaar)
Leveren van sorteermateriaal aan scholen	Openbare netheid	Te versterken; 2021	Aantal scholen die over sorteermateriaal beschikken
Plaatsen van selectieve vuilnisbakken in alle administratieve diensten en gemeentelijke gebouwen (bv. zwembad)	Openbare netheid	Te versterken; 2021	Aantal gemeentelijke diensten en gebouwen die over selectieve vuilnisbakken beschikken
Sensibilisering van de verschillende publieken (inwoners, scholen, administratie) rond afvalsortering	Openbare netheid ; Eco-Advies ; Communicatie ; In samenwerking met de sorteerschool van het ANB	Voortdurende actie Begin : 2020	Verspreiding van informatie : soorten dragers, hoeveelheid, ... ; Aantal gerealiseerde informatiesessies/activiteiten Aantal gerichte campagnes
Verdeling van zakasbakjes	Openbare netheid	2020	Aantal asbakjes verdeeld per jaar

GROENE RUIMTEN EN BIODIVERSITEIT

Principes

We worden geconfronteerd met een **aanzienlijk wereldwijd verlies aan biodiversiteit**. Volgens het Intergovernmenteel Rapport over Biodiversiteit en Ecosysteemdiensten (Intergovernmental Report on Biodiversity and Ecosystem Services) worden één miljoen planten- en diersoorten vandaag met uitsterven bedreigd. Bovendien is het tempo waarin soorten wereldwijd uitsterven, dat alleen maar toeneemt, momenteel hoger dan het gemiddelde van de afgelopen 10 miljoen jaar¹¹.

Deze achteruitgang van de biodiversiteit is te wijten aan verschillende factoren¹² :

1. **Overexploitatie** van natuurlijke hulpbronnen (overbevissing, overexploitatie van bossen, enz.) ;
2. **Vervuiling en opwarming van de aarde** door industriële activiteiten en het verbruik van fossiele brandstoffen zoals gas of olie;
3. De introductie van **invasieve uitheemse soorten** zoals het Aziatische lieveheersbeestje, de Aziatische hoorn, de hemelboom,... Deze invasieve soorten nemen de plaats in van de inheemse soorten en leveren minder diensten (voedsel, onderkomen) aan de plaatselijke fauna dan de inheemse soorten;
4. De **vernietiging en versnippering van de habitat**, met name door verstedelijking en ontbossing.

De vermindering van de biodiversiteit heeft niet alleen gevolgen voor het milieu, maar ook voor de samenleving, de economie, de gezondheid, enz.¹³

1. Hoe minder biodiversiteit er is, hoe minder de ecosystemen in staat zullen zijn om de planten en dieren te produceren waarmee de mens zich voedt.
2. Het vermogen van ecosystemen om **weerstand te bieden aan veranderingen** wordt verminderd wanneer de biodiversiteit afneemt. Het verdwijnen van bomen en struiken op een terrein bijvoorbeeld maakt de bodem gevoeliger voor erosie, aardverschuivingen, overstromingen, enz. De wortels van bomen (en andere planten) stabiliseren de bodem en absorberen regenwater.
3. De **kwaliteit van lucht en water** is rechtstreeks afhankelijk van de natuur. Planten, schimmels, bacteriën, enz. spelen een belangrijke rol bij de productie van zuurstof in de oceanen en op het land. Een vermindering van de diversiteit van deze soorten heeft dus een rechtstreekse invloed op de zuurstofproductie.

De situatie is alarmerend maar het is nog niet te laat om te reageren als we het nu doen !

¹¹ IPBES, 2019, *Le dangereux déclin de la nature : Un taux d'extinction des espèces « sans précédent » et qui s'accélère*, <https://www.ipbes.net/news/Media-Release-Global-Assessment-Fr>.

¹² Natagriwal, *Le déclin de la biodiversité*, <https://www.natagriwal.be/fr/biodiversite-agriculture-forets/declin-biodiversite>

¹³ Fournier C., 2017, *Pourquoi la disparition de la biodiversité est vraiment inquiétante*, <https://e-rse.net/effets-disparitionbiodiversite-societe-ecologie-26174/#gs.iz65hp>

Binnen een stad kunnen we bijvoorbeeld de natuur (her)introduceren. Steden zijn immers een gemineraliseerd gebied met een zeer lage biodiversiteit.

De natuur in de stad (vooral grote bomen) heeft een aantal gunstige effecten^{14 15}:

1. Het vermindert **stress** en angst;
2. Het vermindert Attention Deficit Hyperactivity Disorder (**ADHD**) bij kinderen die toegang hebben tot buitenspeelplaatsen ;
3. Het vermindert het **hitte-eiland** effect van steden dankzij de schaduw van de bladeren (temperatuurverlaging) ;
4. Het vermindert het **lawaaï** van de stad (verkeer, werken,...);
5. Het vermindert de **luchtvervuiling** (de bladeren vangen de deeltjes op die in de lucht aanwezig zijn).

Context en uitdagingen in Sint-Joost

De gemeente Sint-Joost beschikt niet over grote groene ruimten behalve de Kruidtuin en slechts weinig huizen hebben een tuin. Bovendien zijn de weinige groene ruimten aanwezig op het grondgebied onvoldoende zichtbaar. Daarnaast worden openbare parken en tuinen op traditionele wijze beheerd, d.w.z. met een voorkeur voor exotische planten die weinig onderhoud nodig hebben, maar die geen diensten (voedsel, onderkomen) verlenen aan de plaatselijke fauna. Vandaag wordt ook rekening gehouden met de **biodiversiteit**. Met andere woorden, er dient voorkeur te worden gegeven aan de aanplanting van **inheemse planten** (die van nature in onze regio's groeien) en niet-inheemse planten die bestuivers aantrekken.

Ondanks het ontbreken van grote groene ruimtes zijn er echter enkele kleine groene ruimtes zoals het Steurspark (dat een beschermd gebied is), het park Liedekerke, de tuin van Maalbeek, de familietuin, het St-Franciscuspark,.... Het Rusthuis en « Maison de la Famille » beschikken tevens over een **intergenerationele tuin**. Bovendien zijn sommige straten al vergroend, zoals de Vier-September-Dagenlaan. Er is ook de **Groene Wandeling**, die Sint-Joost verbindt met Brussel-Stad en Schaarbeek. Daarnaast hebben sommige inwoners verschillende **boomvoeten** ingenomen om te beplanten, sommigen hebben hun balkons vergroend, ... In dit kader zal een **wedstrijd** of een **erkenning** voor het mooiste terras/balkon/gevel worden tot stand gebracht. Er zijn tevens enkele grote bomen in Sint-Joost die zeer nuttig zijn als schuilplaats voor wilde dieren, om de luchtkwaliteit te verbeteren, om de bodem te stabiliseren,.....

De gemeente heeft ook een ploeg van **tuiniers** die zorgen voor het onderhoud van de gemeentelijke tuinen en parken.

Tevens moet worden opgemerkt dat de scholen Sint-Joost-aan-Zee en « Dames de Marie » over een tuin beschikken. Daarnaast zijn verschillende scholen bezig met een project om hun speelplaats te vergroenen.

Gezien de situatie in Sint-Joost is het noodzakelijk om het grondgebied te beplanten, en dit met inheemse plantensoorten, een **groen netwerk** te creëren (groene ruimten met elkaar te verbinden)

¹⁴ Lammel A., 2018, *De l'importance de la nature en ville pour notre santé mentale*, Fondation pour la Recherche sur la Biodiversité.

¹⁵ Brunet Y., 2016, *Impact de la végétation sur le microclimat urbain et la qualité de l'air*, Colloque Chimie et grandes villes, pp. 217-233.

en deze ruimten op een ecologische manier te beheren. Het is tevens belangrijk om het publiek bewust te maken rond het thema biodiversiteit. Dit kan met name ontstaan door de aanleg van de educatieve tuin, die een **Tuin van Natuur en Biodiversiteit** zal worden. Naast de tuin zal er ook een digitale tentoonstelling te zien zijn. Deze ruimte zal daarnaast dienen als ontmoetingsplaats en discussieforum rond het thema klimaat en duurzame ontwikkeling, zowel voor het grote publiek als voor het gemeentepersoneel.

Anderzijds zal het **vergroenen van speeltuinen** kinderen in staat stellen om weer in contact te komen met de natuur en tegelijkertijd hun bewustzijn te vergroten. Ook zal aandacht worden besteed aan de buitenruimten van de crèches.

Te noteren in uw agenda

- Straatmadeliefjes – in het voorjaar
- Challenges (nationaal)
 - o Eet lokaal (lokaal en seizoensgebonden eten) – in oktober
 - o Zero afval – in november
 - o Dikketruiendag (verwarming lager zetten) – in februari
 - o Iedereen waterdrager (de toegang tot drinkwater waarderen) – in maart
 - o Buitenspeeldag (beleef een moment buiten, in contact met de natuur) – in april
- Festival van het leefmilieu – in mei/juni
- Week zonder pesticides (nationaal) – in maart
- Compost day Leefmilieu Brussel– in september
- Internationale dag van het bos – 21 maart
- « Week van het bos » - in oktober
- Wereldwaterdag – 22 mei
- Internationale dag van de biodiversiteit – 22 mei

Doelstellingen en acties

ALGEMENE DOELSTELLINGEN
<p>Van de gemeente Sint-Joost een groen grondgebied maken dat goed is voor de biodiversiteit en het welzijn van haar inwoners.</p> <p>De groene ruimten op een ecologische manier beheren en verbinden van deze groene ruimten door vergroende straten.</p>

SPECIFIEKE DOELSTELLINGEN
<ol style="list-style-type: none"> 1. Vergroening van de speelplaatsen en de buitenruimten van de crèches 2. Inrichtingen en ecologisch beheer van de groene en de openbare ruimten 3. Sensibilisering rond natuur en biodiversiteit

DOELPUBLIEKEN	BETROKKEN GEMEENTELIJKE DIENSTEN
Scholen Inwoners Tuiniers (gemeentelijke, van de STIC, ...)	Eco-Advies Openbare werken Stadsvernieuwing Communicatie

1. Vergroening van de speelplaatsen en de buitenruimten van de crèches

Acties	Verantwoordelijke diensten	Termijn	Indicatoren
Herinrichting van de buitenruimten van de crèches	Openbare werken ; Eco-Advies	2024	Aantal gecontacteerde crèches ; Aantal heringerichte buitenruimtes
Vergroening van de speelplaats van Henri Frick	Openbare werken ; Eco-Advies	2022	Einde van de werken van de kleuterspeelplaats ; Afsluiting van het project Durf groen te gaan 2018-2019
Vergroening van de speelplaats van Arc-enCiel	Openbare werken ; Eco-Advies	2024	Contact opnemen met de directie ; Begin & einde van de beplantingswerken
Vergroening van de speelplaats van Joseph Delcief	Openbare werken ; Eco-Advies	2024	Contact opnemen met de directie ; Begin & einde van de beplantingswerken
Vergroening van de speelplaats van « les Tournesols »	Openbare werken ; Eco-Advies	2024	Contact opnemen met de directie ; Begin & einde van de beplantingswerken
Vergroening van de speelplaats van SintJoost-aan-Zee	Openbare werken ; Eco-Advies	2022	Einde van de werken in het kader van het project « Buitenspel »
Vergroening van de speelplaats van « la Nouvelle Ecole »	Openbare werken ; Eco-Advies	2024	Einde van de werken van huizenblok Cudell
Vergroening van de speelplaats van Cudell Lyceum	Openbare werken ; Eco-Advies	2024	Contact opnemen met de directie ; Begin & einde van de beplantingswerken

2. Inrichting en ecologisch beheer van de groene en openbare ruimten

Acties	Verantwoordelijke diensten	Termijn	Indicatoren
Vergroening van de boomvoeten	Eco-Advies ; Openbare werken	2024	Aantal boomvoeten vergroend door de inwoners of door de gemeente ; Verdeling van de brochure « Laten we onze wijk opfleuren » ; Aantal boomvoeten beplant door de inwoners
Bomen langs de weg planten op kale bermen	Openbare werken	2020	Aantal geplante bomen

Aanmoedigen van vergroening van terrassen, balkons en gevels door de inwoners	Eco-Advies ; Communicatie	Voortdurende actie Begin : 2019	Aantal vergroende gevels ; Aantal gehuldigde inwoners via een « wedstrijd » / erkenning
Aanmoedigen van inwoners en ondernemingen om hun dak te vergroenen	Eco-Advies	Voortdurende actie Begin : 2020	Totale oppervlakte aan groendaken
Uitwerken van een ecologisch beheerplan	Eco-Advies ; Openbare werken	2021	Tot stand brengen van praktijken voor ecologisch beheer aangepast aan de verschillende types van groene ruimten ; Realisatie van een plantenregister in Sint-Joost ; Opmerkelijke te beschermen bomen
Sensibilisering van de groendienst rond ecologisch beheer van groene ruimten	Eco-Advies ; Openbare werken	Voortdurende actie Begin : 2020	Aantal opleidingen rond het thema waar de tuinarbeiders aan hebben deelgenomen

3. Sensibilisering rond natuur en biodiversiteit

Acties	Verantwoordelijke diensten	Termijn	Indicatoren
Inrichting van de Educatieve tuin en van haar digitale tentoonstellingsruimte	Eco-Advies ; Stadsvernieuwing	2021	Renovatie van het gebouw ; Opening van de Educatieve tuin, Overvloedstraat ; Aantal gerealiseerde animaties

WATER

Principes

De aarde is bedekt met 1.386 miljoen km³ water¹⁶. 97,5% van dit water is echter zout water, dat we niet kunnen gebruiken voor onze consumptie. Van de **2,5%** van het **zoete water** kan slechts **0,26%** rechtstreeks voor onze behoeften worden gebruikt¹⁷.

Water is geen onuitputtelijke bron en moet spaarzaam worden gebruikt. In België verbruikt elke persoon gemiddeld 100 tot 130 L water per dag, wetende dat een fatsoenlijk leven met 50 L water per persoon per dag voldoende is¹⁸. De ergste verbruikers zijn Noord-Amerika (VS en Canada), Japan, Australië en Zwitserland met een consumptie van 250 L per persoon per dag. Naast deze ontwikkelde landen die veel water gebruiken, heeft bijna **een derde van de wereldbevolking geen toegang tot drinkwater**¹⁹.

Dagelijks kan **60%** van het drinkwater dat we gebruiken **vervangen worden door regenwater**: voor toiletten, de was, het huishouden en de afwas. Slechts 5% van ons waterverbruik wordt gebruikt voor eten en drinken en 35% voor persoonlijke hygiëne²⁰. Gezien de steeds frequentere en intensere hittegolven is het essentieel om zoveel mogelijk regenwater op te vangen en te gebruiken.

Context en uitdagingen in Sint-Joost

In Sint-Joost, net als in andere gemeenten in het centrum (Brussel-Stad, Elsene, enz.), is het waterverbruik het hoogste van het Gewest: meer dan 50 m³ per inwoner in 2017 (met inbegrip van het verbruik van huishoudens en bedrijven). Toch moet worden opgemerkt dat het gemiddelde waterverbruik per inwoner in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest tussen 2012 en 2017 is gedaald²¹ van 50 m³ tot 46 m³.

Zoals hierboven uitgelegd, kan 60% van ons totale verbruik worden vervangen door regenwater. Hiervoor is de installatie of renovatie van **regenwaterputten** essentieel. Het Gewest kent in dit verband premies toe. De gemeente biedt nu al een **verhoging van 10%** op deze gewestelijke premies aan. Een **nieuwe aanvullende cheque** zal worden toegevoegd.

Binnen onze gemeente is het daarom essentieel om de inwoners aan te moedigen om regenwater op te vangen. Dit water moet tevens door de Gemeente worden teruggewonnen voor haar verschillende activiteiten, zoals het besproeien van de aanplantingen.

¹⁶ SPW Agriculture, Ressources naturelles et environnement, 2019, *Etat des nappes d'eau souterraine de la Wallonie*, <http://environnement.wallonie.be/frameset.cfm?page=http://environnement.wallonie.be/de/eso/atlas/#1.1>

¹⁷ WWF, *Water*, <https://wwf.be/nl/maak-het-verschil/verklein-je-ecologische-voetafdruk/water/>

¹⁸ Centre d'information sur l'eau, *La consommation d'eau domestique est-elle la même à travers le monde ?*, <https://www.cieau.com/le-metier-de-leau/ressource-en-eau-eau-potable-eaux-usees/la-consommation-deau->

¹⁹ Centre d'information sur l'eau, *Quelle est la consommation d'eau moyenne par ménage ?*, <https://www.cieau.com/lemetier-de-leau/ressource-en-eau-eau-potable-eaux-usees/quels-sont-les-usages-domestiques-de-leau/>

²⁰ Leefmilieu Brussel, 2018, *Huishoudelijk verbruik van het leidingwater*, <https://leefmilieu.brussels/staat-van-het-leefmilieu/synthese-2011-2012/water-en-aquatisch-milieu/huishoudelijk-verbruik-van-het-distributiewater>

²¹ IBSA, 2018, *Hoeveel bedraagt het gemiddeld waterverbruik per inwoner in uw gemeente ?*, <http://bisa.brussels/publicaties/titels/in-de-kijker/oktober-2018-hoeveel-bedraagt-het-gemiddeld-waterverbruik-per-inwoner-in-uw-gemeente#.XdkpHdThBkg>

Anderzijds is het belangrijk om te benadrukken dat **leidingwater drinkbaar is en 100 keer minder kost** dan water in flessen. Drinkwater uit de kraan heeft dus een positieve impact op zowel onze portefeuille als het milieu (minder geproduceerd afval).

Te noteren in uw agenda

- Wereldwaterdag – 22 mei

Doelstellingen en acties

ALGEMENE DOELSTELLINGEN
Verminderen van het algemene waterverbruik op het grondgebied van Sint-Joost. Maximaal gebruik maken van regenwater voor de activiteiten van de Gemeente. Verhogen van het regenwatergebruik door bewoners

SPECIFIEKE DOELSTELLINGEN
1. Recuperatie van water voor het besproeien en reinigen van de openbare ruimte
2. Verhogen van het aantal gebouwen die beschikken over een functioneel regenwaterreservoir
3. Verklzinen van de ecologische voetafdruk van het grondgebied van Sint-Joost

DOELPUBLIEKEN	BETROKKEN GEMEENTELIJKE DIENSTEN
Inwoners	Stadsvernieuwing Openbare netheid Openbare werken Premieloket Verhuringen <i>In samenwerking met « Maison de la Famille »</i>

1. Recuperatie van water voor het besproeien en reinigen van de openbare ruimte

Acties	Verantwoordelijke diensten	Termijn	Indicatoren
Recuperatie van opgepompt water op bouwwerven (voor de noden van de bouwwerf en de reiniging van de openbare ruimte)	Openbare werken ; Stadsvernieuwing ; Openbare netheid	2020	Aantal ter beschikking gestelde machines ; Aantal bouwwerven waar water wordt opgepompt

2. Verhoging van het aantal gebouwen met een functioneel regenwaterreservoir

Acties	Verantwoordelijke diensten	Termijn	Indicatoren
Invoering van een aanvullende cheque op de bestaande premie voor de renovatie en de plaatsing van regenwaterputten	Premieloket	2020	Wijziging van het reglement; Aantal uitgereikte cheques

3. Vermindering van de ecologische voetafdruk van het grondgebied van Sint-Joost

Acties	Verantwoordelijke diensten	Termijn	Indicatoren
Verminderen van het waterverbruik in openbare gebouwen	Openbare werken ; Verhuringen	Voortdurende actie Begin : 2019	Evolutie van het waterverbruik van de openbare gebouwen in de loop der tijd, op basis van audits ; Aantal openbare gebouwen waar een onderhoud van de waterleidingen plaatsvond (standaardsystemen, niet-verouderd, ...)

DUURZAME VOEDING

Principes

Ons huidige voedselsysteem is **intensief** en heeft dus een zeer grote impact op onze planeet: ontbossing, bodemerrosie, aanzienlijke uitstoot van broeikasgassen, ... Volgens de cijfers van het WWF heeft ons systeem het verlies van 70 procent van de biodiversiteit veroorzaakt en is 93 procent van de visbestanden tot hun uiterste grens geëxploiteerd of zelfs nog verder²². Bovendien is de **voedselverspilling** zeer groot. Wereldwijd gaat bijna de helft van de oogsten (d.w.z. 2,1 miljard ton) verloren door overconsumptie, problemen in voedselverwerkingsprocessen²³, Er bestaan grote **ongelijkheden** op het gebied van voedsel: 821 miljoen mensen lijden honger, terwijl 1,9 miljard mensen te zwaar of zwaarlijvig zijn²⁴.

Anderzijds legt het voedsel dat we eten zeer vaak duizenden kilometers af voordat het onze borden bereikt. **Voedseltransport** is een belangrijke bron van CO₂-uitstoot²⁵. Daarbij komt nog de energie die wordt gebruikt voor de teelt, opslag en verwerking van producten. Door **lokale producten** te kopen, verminderen we onze impact op het milieu aanzienlijk en hebben we gezonder voedsel (door bijvoorbeeld lokale appels te kopen, hebben ze de tijd gehad om aan de boom te rijpen, terwijl appels die vele kilometers hebben moeten afleggen, zijn geoogst voordat ze rijp zijn en dus minder vitamines bevatten).

Ook de aankoop van alleen **seizoensgroenten en -fruit** heeft een niet te verwaarlozen positief effect op het milieu. De teelt van aardbeien midden in de winter vergt immers veel energie om de serres te verwarmen.

De **kwaliteit** van het voedsel dat we eten hangt niet alleen af van het seizoensgebonden karakter, maar ook van het verwerkingsniveau. Weinig of niet verwerkte levensmiddelen (groenten en fruit, eieren, melk, ...) zijn gezonder dan **ultraverwerkte producten** (snoepgoed, koekjes, soep in pakjes, worstjes, ...). Aan deze producten worden veel suiker, zout, additieven, enz. toegevoegd en ze zijn een oorzaak van overgewicht in Westerse landen. Het is daarom beter om de voorkeur te geven aan zelfgemaakte gerechten dan aan industriële voeding.

Context en uitdagingen in Sint-Joost

Wat de gezondheid betreft, is **één op de 7 volwassenen in België zwaarlijvig of met overgewicht**²⁶. In het Brussels Gewest (zoals overal in België) is het aantal volwassenen met overgewicht en obesitas (18 jaar en ouder) tussen 1997 en 2013 toegenomen:

- In 1997 was 9,2% van de volwassenen zwaarlijvig (8% van de mannen en 10,3% van de vrouwen) en 35,5% had overgewicht (39,2% van de mannen en 32,2% van de vrouwen);
- In 2013, was 12,9% van de volwassenen zwaarlijvig (12,5% van de mannen en 13,2% van de vrouwen) en 43,9% had overgewicht (49,2% van de mannen en 38,9% van de vrouwen).

²²WWF, *The food system is the single biggest threat to nature today*, http://wwf.panda.org/our_work/food/

²³ University of Edinburgh, 2017, *Fifth of world's food lost to over-eating and waste, study finds*, <https://phys.org/news/2017-02-world-food-lost-over-eating.html>

²⁴ Alimentarium, *Transport des aliments*, <https://www.alimentarium.org/fr/savoir/transport-des-aliments>

²⁵ Centre Fédéral d'Expertise des Soins de Santé, 2019, *Efficacité, sécurité et coût-efficacité de la chirurgie de l'obésité*, https://kce.fgov.be/sites/default/files/atoms/files/KCE_316B_Chirurgie_de_obesite_Synthese.pdf

²⁶IBSA, 2019, *Santé – Etat de santé et pratiques médicales*, <http://ibsa.brussels/themes/sante#.XZSHTqKYNaQ>

Wat de Brusselse kinderen (van 2 tot 17 jaar) betreft in 2013, had 20% van hen overgewicht en 7% obesitas.

In Sint-Joost, in de scholen, brengen veel kinderen voedsel van lage kwaliteit mee voor hun maaltijden. Deze slechte voeding kan leiden tot gezondheidsproblemen bij deze kinderen (zwaarlijvigheid, tekorten,...).

Een gezonde en duurzamere voeding betekent niet noodzakelijkerwijs dat de prijzen duurder zijn. **Lokale en seizoensgebonden producten kopen is goedkoper** dan producten van overzee en/of buiten het seizoen kopen die veel meer energie nodig hebben voor transport en/of teelt. Ook de vermindering van vleesconsumptie verlicht het budget. Vlees kan gemakkelijk vervangen worden door peulvruchten zoals linzen, kikkererwten,....

In Sint-Joost is het belangrijk om de inwoners en de horeca bewust te maken van het belang van duurzame voeding. In het kader van het Wijkcontract As Leuven biedt de gemeente al **Rest-O-Packs** aan restaurants. Deze voedseldozen zijn een zeer doeltreffend instrument in de strijd tegen voedselverspilling. De gemeente zal hetzelfde soort initiatief opnieuw lanceren.

Te noteren in uw agenda

- Activiteiten Telen in de stad, ...

Doelstellingen en acties

ALGEMENE DOELSTELLINGEN
De ecologische impact van het voedselsysteem op het grondgebied van de gemeente verminderen en tegelijkertijd de gezondheid van de Tennodenaars verbeteren..

SPECIFIEKE DOELSTELLINGEN
1. De handelaars en de bevolking sensibiliseren rond duurzame voeding en steun bieden

DOELPUBLIEKEN	BETROKKEN GEMEENTELIJKE DIENSTEN
Inwoners Horeca Scholen	Eco-Advies Middenstand Evenementen Onderwijs Communicatie

1. Sensibiliseren van de handelszaken en de bevolking rond duurzame voeding en steun bieden

Acties	Verantwoordelijke diensten	Termijn	Indicatoren
Sensibilisering van Horeca-zaken rond lokale seizoensproducten, bio, vegetarische/veganistische gerechten, ...	Eco-Advies ; Middenstand	2024	Aantal gesensibiliseerde Horeca-zaken ; Verspreiding van informatie : soorten dragers, hoeveelheid, ...
Sensibilisering en ondersteuning van Horeca-zaken rond vermindering van voedselverspilling	Eco-Advies ; Middenstand	2021	Aantal verdeelde voedseldozen ; Verspreiding van informatie : soorten dragers, hoeveelheid, ...
Aanbieden van gezonde en duurzame voeding en dranken op gemeentelijke evenementen	Evenementen	2021	Aantal evenementen waar duurzame voeding wordt aangeboden
Sensibilisering en advies aan inwoners en scholen	Eco-Advies ; Onderwijs ; Communicatie	Voortdurende actie Begin : 2020	Aantal animaties gerealiseerd in de scholen ; Verspreiding van informatie : soorten dragers, hoeveelheid, ...

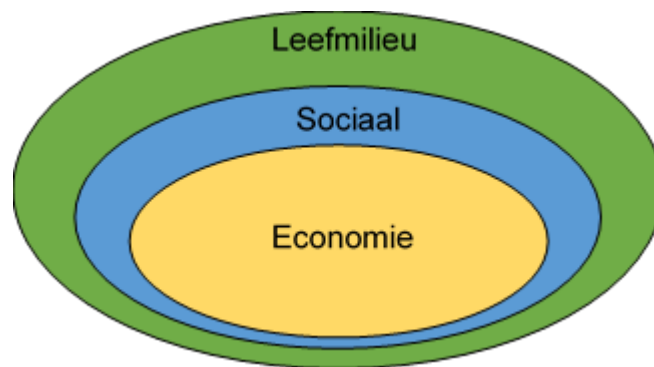
VOORBEELDIGHED VAN DE GEMEENTE

Principes

Het Klimaatplan maakt deel uit van een meer globale aanpak van duurzame ontwikkeling. In 2015 hebben de Verenigde Naties in dit kader 17 Doelstellingen voor Duurzame Ontwikkeling (SDG's) vastgesteld die tegen 2030 moeten worden bereikt. Deze doelstellingen zijn gericht op het uitroeien van armoede, het versterken van de wereldvrede, het waarborgen van de duurzaamheid van onze planeet, enz²⁷.

Om acties uit te voeren die in overeenstemming zijn met duurzame ontwikkeling, is het essentieel om rekening te houden met het milieu in alle acties die we ondernemen, zowel sociaal als economisch (zie onderstaande grafiek). Het milieu biedt ons immers onvervangbare fundamentele diensten (voedsel, luchtzuivering, welzijn, geneesmiddelen,...).

Om het goede voorbeeld te geven en het grote publiek te sensibiliseren, neemt de Gemeente maatregelen waardoor ze haar impact op het milieu kan verminderen.

Context en uitdagingen in Sint-Joost

Het Gemeentebestuur heeft, net als iedere andere onderneming, een belangrijke impact op het milieu. Om haar goede werking te garanderen, verbruikt de Gemeente immers papier, water, energie, doet ze veel aankopen, gebruiken de werknemers verschillende transportmiddelen om zich te verplaatsen, enz.

Teneinde de impact van de administratie en de bevolking op het milieu te verminderen, beschikt de Gemeente reeds over verschillende middelen, zoals de aanwezigheid van een dienst Eco-Advies (sedert medio 2018) en een **Premieloket**. Tussen 2016 en 2018 werden **1083** gemeentelijke en gewestelijke **premies** toegekend voor een totaal bedrag van **1.682.500 €**. Deze premies zijn een waardevolle hulp voor bewoners die hun huis moeten renoveren. Door deze renovaties kunnen bewoners **hun energierekening verlagen** en tegelijkertijd **hun impact op het milieu verminderen**.

De gemeente heeft tevens verschillende acties tot stand gebracht om het **energieverbruik van openbare gebouwen te verminderen**. De dienst Openbare Werken voert **energie-audits** van gebouwen uit om de bronnen van energieverlies op te sporen en om renovatiewerkzaamheden voor

²⁷ Sustainable Development Goals Belgium, 2019, *Les SDGS*, <https://www.sdgs.be/fr/sdgs>

te stellen om de kosten in verband met het gas- en elektriciteitsverbruik te verminderen. Na deze audits werden in 2017 aan de Muziekacademie alsook in het Cudell Lyceum, de school Delclef en de school Sint-Joost-aan-Zeel **renovaties aan de stookruimte** uitgevoerd. Dankzij deze renovaties wordt de energiebesparing bijvoorbeeld geschat op 25% in de school Sint-Joost-aan-Zee of m.a.w., op ongeveer 12,4 ton CO₂. De school Tournesol beschikt sinds 2018 tevens over **fotovoltaïsche panelen**. Deze panelen dekken ongeveer 10 tot 15% van het elektriciteitsverbruik van de school. Tevens werd op het Guy Cudell Lycum in 2019 begonnen met werken van **dakisolatie** en de **vervanging van ramen**.

De Gemeente is bezig met de oprichting van een **Cel Energie** in 2019. Het doel van deze Cel zal erin bestaan om het energieverbruik van gebouwen te onderzoeken, oplossingen voor te stellen om de energiekosten te verlagen, te zorgen voor de opleiding van technisch personeel op het gebied van energiebesparing, enz. Misschien dient tevens de bezinning worden voortgezet over de relevantie van het blijven opleggen van enkele beglazing in beschermde gebouwen (met name sociale woningen) omdat het ingaat tegen de sociale en klimatologische urgentie.

Anderzijds zijn **dematerialisatie en administratieve vereenvoudiging** doeltreffende manieren om het papierverbruik en dus de afvalproductie te verminderen. De Gemeente heeft reeds diverse acties in deze richting ondernomen. Bewoners kunnen bijvoorbeeld een aantal administratieve documenten downloaden op de website van de gemeente.

Om op deze manier verder te gaan, is het noodzakelijk om het bewustzijn en de verantwoordelijkheid van het gemeentebestuur op alle milieuaspecten (energie, afval, duurzame voeding, enz.) te blijven vergroten en om de acties en initiatieven van het personeel en de bewoners te ondersteunen.

Te noteren in uw agenda

- Challenges (nationaal) o Eet lokaal (lokaal en seizoensgebonden eten) – in oktober
 - o Zero afval – in november
 - o Dikketruiendag (verwarming lager zetten) – in februari
 - o Iedereen waterdrager (de toegang tot drinkwater waarderen) – in maart
 - o Buitenspeeldag (beleef een moment buiten, in contact met de natuur) – in april
- Festival van het leefmilieu – in mei/juni
- Internationale dag van het bos – 21 maart
- Wereldwaterdag – 22 mei
- Internationale dag van de biodiversiteit – 22 mei
- Europese week van de afvalvermindering - in november
- Europese week van de mobiliteit – in september
- Onthaal van nieuwe inwoners – in september

Doelstellingen en acties

ALGEMENE DOELSTELLINGEN
Een gemeente zonder afval, met respect voor het milieu en de biodiversiteit, die gebruik maakt van hernieuwbare energieën.

SPECIFIEKE DOELSTELLINGEN	
1. Bewustmaking rond eco-gebaren 2. Aankoop van duurzame producten	
DOELPUBLIEKEN	BETROKKEN GEMEENTELIJKE DIENSTEN
Personeel en verkozenen van het Gemeentebestuur Inwoners	Eco-Advies DAMP & Economaat Communicatie Secretariaat

1. Bewustmaking rond eco-gebaren

Acties	Verantwoordelijke diensten	Termijn	Indicatoren
Communicatie/opleiding van het personeel van het bestuur	Eco-Advies ; Communicatie	Voortdurende actie Begin : 2020	Aantal gerealiseerde activiteiten; Verspreiding van informatie
Dematerialisatie van brieven	Secretariaat	2022	Aantal gedematerialiseerde brieven

2. Aankoop van duurzame producten

Acties	Verantwoordelijke diensten	Termijn	Indicatoren
Meer ambitieuze duurzaamheidsclausules introduceren in de overheidsopdrachten	DAMP	2024	Aantal overheidsopdrachten waarin duurzame clausules werden opgenomen
Duurzaam beheer van materiaalvoorraden (geen nutteloze, ongepaste aankopen)	DAMP ; Economaat	2024	Tot stand brengen van een systeem van voorraadbeheer (tweedehands, aankopen aangepast aan de noden, ...)